

Саветчук Н.М.

викладач кафедри теорії та історії держави і права ННЮІ
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Особливості реалізації прав національних меншин в Україні

На даний час більшість країн світу є багатонаціональними за своїм складом, на їхніх територіях існують різні етнічні, релігійні та мовні меншини поряд із титульною нацією, а це вимагає від держав такого типу належного правового забезпечення прав даних спільнот. Такий гуманний підхід повинен забезпечувати цивілізоване співіснування і розвиток меншин поряд із більшістю населення країни та усувати будь-які загрози щодо втрати територіальної цілісності та національного суверенітету держави.

Захист прав меншин має давню історію. Проте тільки наприкінці ХІХ та початку ХХ століть людство прийшло до усвідомлення того, що у різних державах проживає досить велика кількість груп людей, які мають свої мовні, релігійні та етнічні особливості. Такі люди і потребують особливого захисту своїх прав. Першою міжнародною організацією, яка стала на захист прав таких меншин, була Ліга Націй. Саме ця організація ініціювала прийняття міжнародно-правових актів, що стосуються даного питання. Серед таких документів і були «Міжнародний пакт про громадянські та політичні права», «Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації», «Конвенція про права дитини» тощо.

Варто підкреслити, що поняття «національні меншини» на міжнародному рівні досліджується вже дуже багато років, але ще й досі не розроблено єдиного його розуміння, хоча дане поняття згадується в багатьох міжнародно-правових документах про захист прав національних меншин та у вітчизняних нормативно-правових документах. Зокрема, воно зазначено в ст. 27 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права[8, с.65].

Слід зазначити, що в міжнародному праві термін «меншина» використовується для позначення груп осіб, які відрізняються від іншого населення держави за такими ознаками як: раса, етнічне походження (національність), релігія, культура, мова. Як зазначає В.В.Мицик, для правового регулювання і захисту прав таких осіб використовуються різні терміни, а саме: «національні», «расові», «етнічні», «мовні», «культурні», «релігійні» та просто «меншини»[4, с.155]. Проте категорії «національна меншина» та «етнічна меншина» у наукових юридичних джерелах використовуються як синонімічні.

У конституційному законодавстві зарубіжних країн можна спостерігати використання різної термінології: «національна меншина», «етнічна меншина», «національна або етнічна меншина», «етнічна спільнота», «культурна меншина», «культурна спільнота», «мовна меншина», «мовна група» тощо. У Конституції України використовується здебільшого категорія «національна меншина».

Термін «національна меншина» розглядають у контексті нашої держави як правову категорію. У юридичній науці на сьогодні існує багато різних визначень даного поняття. Досліджуючи дане питання, слід зупинитися на розумінні термінів «етнічна меншина» або ж «національна меншина». У юридичній енциклопедії зазначено, що національні меншини – це групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою[11, с.101]. Так, О. Антонюк вважає, що «етнічна меншина» це самоусвідомлювальна група громадян держави, яка є кількісно меншою. Цій групі притаманні спільність походження й етнокультурні риси, які різняться від домінуючої етнічної спільноти, непанівне становище у суспільстві, колективна воля до виживання та прагнення до рівності з більшістю населення держави [1, с.49]. Н. Шипка зазначає, що під категорією «національна меншина» в Україні потрібно розуміти спільноту громадян України, які історично осіли на території країни та чисельність яких становить менше половини населення України, вони етнічно самоідентифікуються від більшості населення та відрізняються від

інших громадян своїм етнічним походженням, зберігають та бажають розвивати свою самобутність і культуру, мову і релігію[10, с.93]. Отож, розглядаючи різні визначення поняття національної меншини, можна виділити їх спільні риси: це певні етнічні групи; проживають на території певної держави; є громадянами цієї держави; самоідентифікують себе як представники іншої нації тощо[6, с.56].

У практиці вітчизняного законодавства вперше поняття «національна меншина» було використано в законі «Про національні меншини в Україні». Так, у ст. 3 цього Закону визначено, що національна меншина це «група громадян України, яка не є українцями за національністю, виявляють почуття національної самоідентифікації та єдності між собою»[7].

До найбільших національних меншин України за статистичними даними належать росіяни, білоруси, кримські татари, угорці, румуни, поляки, євреї, вірмени та інші.

Права національних меншин сформульовані у ст. 27 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. Ця стаття визначає, що «у тих країнах, де існують етнічні, релігійні та мовні меншини, особам, які належать до цих меншин, не може бути відмовлено у праві разом з іншими членами тієї самої групи користуватися своєю культурою, сповідувати свою релігію та виконувати її обряди, а також користуватися рідною мовою»[5].

Етнічні меншини в Україні мають як загальний, так і спеціальний правовий статус, тобто представники меншин мають загальновизнані права людини та й спеціальні права, які відображають особливості правового статусу меншин у державі. До спеціальних прав меншин можна віднести такі: право на фізичне існування та право на повагу культурної самобутності меншин; заборона дискримінації осіб, що належать до меншин; право на вільне збереження та розвиток культурної самобутності. Саме останнє право включає свободу користування мовою меншин; право навчати дітей, які належать до меншин, їх рідною мовою; право меншин створювати навчальні заклади за власні кошти; право мати ім'я мовою тієї меншини, з якою громадянин себе

ідентифікує; право створювати релігійні заклади; право створювати необхідні громадські фонди та громадські організації, включаючи право на культурну автономію тощо[3, с.98].

Україна докладает великі зусилля щодо захисту прав і сприяння всебічному розвитку нацменшин, що проживають на її території. Реалізація політичних, соціальних, економічних прав нацменшин України здійснюється на загальнодержавному, регіональному та територіальному рівнях. Громадяни України, які належать до національних меншин, можуть вільно обирати форми здійснення прав, що надаються їм чинним законодавством, і реалізувати їх або особисто, або ж через відповідні державні органи та громадські організації національно-культурного спрямування[9].

Проте, слід підкреслити, що на сьогодні в Україні потрібно підвищувати увагу з боку як центральних, так і місцевих органів влади до проблем захисту прав національних меншин, щоб попередити протистояння в суспільстві на етнополітичному, релігійному рівні та недопустити загострення міжетнічних відносин. Певні органи, які мають повноваження в даній сфері, повинні здійснювати моніторинг за дотриманням прав нацменшин в Україні, вживати відповідних заходів для формування у громадян толерантного ставлення до таких груп. Також на рівні адміністративно-територіальних одиниць держави необхідно вживати дієві заходи для розвитку меншин, а саме: створювати інформаційні бази даних про національні меншини регіону; залучати їхніх представників у громадсько-політичне життя регіону; у місцевих бюджетах передбачати кошти на фінансування культурно-освітніх потреб нацменшин; забезпечувати розвиток засобів масової інформації громадських організацій національних меншин; підтримувати їх у проведенні культурно-просвітницьких заходів тощо[2, с.112-113].

Громадяни України, які належать до національних меншин, мають право у законному порядку вільно встановлювати і підтримувати зв'язки з особами своєї національності та їх громадськими об'єднаннями за межами України,

одержувати від них допомогу для задоволення мовних, культурних потреб, брати участь у діяльності міжнародних неурядових організацій.

Отже, підсумовуючи викладене, варто зазначити, що наша держава закріплює і гарантує основні права національних меншин у чинному законодавстві, а також імплементує міжнародні стандарти щодо захисту їхніх прав. Проте, у даній сфері є дещо прогалини, деякі норми вітчизняного законодавства все ж таки ще залишаються декларативними і не передбачають створення дієвих механізмів забезпечення окремих прав національних меншин.

Список використаних джерел

1. Антонюк О. Формування етнополітики Української держави: історичні та теоретико-методологічні засади. К., 1999. 158 с.
2. Биков О.М. Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні: монографія. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 354 с.
3. Бисага Ю.М., Палінчак М.М., Белов Д.М., Данканич М.М. Права людини. Ужгород, 2003. 192 с.
4. Мицик В. В. Міжнародно-правові засади й інституційні механізми захисту прав національних меншин: дис ... д-ра юрид. наук: 12.00.11 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2005. 182 с.
5. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права: Міжнародний документ від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
6. Мхітарян А.М. Щодо визначення поняття «національна меншина» у зарубіжних країнах. Правова держава. 2015. № 19. С.55-58
7. Про національні меншини в Україні: Закон України від 25.06.1992 № 2494-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-12#Text>
8. Ткаченко Є. В. Правовий захист прав етнічних та мовних меншин : навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. 315 с.

9. Федунь О.М., Папіш Н.І. Політико-правові аспекти захисту прав національних меншин в Україні. URL: <https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/72-98-1-SM.pdf>
- 10.Шипка Н. Національні меншини як суб'єкти етнополітичних відносин у державотворчих процесах в Україні кінця XX ст. – початку XXI ст. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/7913/1/17.pdf>
- 11.Юридична енциклопедія: в 6 т./ редкол. Ю.С. Шемшученко та ін. К.: Укр. енцикл. Т.4. 2002. 720 с.